Z ekonomické literatury

OSOBNOST, NA KTEROU BY SE OPRAVDU NEMĚLO ZAPOMENOUT

Tomáš Pavelka, Vysoká škola ekonomická v Praze; Milan Žák, VŠEM o.p.s. Praha

Jana Geršlová, Milan Sekanina (editoři). Karel Engliš 1880–1961

Ostrava : Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, 2011. Stran 187, obrazová příloha. ISBN 978-80-248-2453-6.

Padesát let po smrti českého národohospodáře a politika jeho jméno našťěstí neupadlo v zapomnění a tak jsme byli svědky celé řady pietních aktů, konferencí, seminářů, vzpomínkových akcí apod. Co však z celé plejády těchto akcí jednoznačně vyčnívá je, podle našeho názoru, právě tato recenzovaná kniha, která byla vydána péčí akademiků zabývajících se ekonomickou historií na Ekonomické fakultě VŠB v Ostravě – Janou Geršlovou a Milanem Sekaninou – jako editory. Neboť stále platí – co je psáno, to je dáno. O významu tohoto editorského počínu svědčí i fakt, že předmluvu ke knize napsal guvernér České Národní Banky a úvodní příspěvek prezident České republiky. Z hlediska vývoje ekonomické teorie je přínos Karla Engliše nesmazatelný a to nejen v českém, ale i ve světovém kontextu – svědčí o tom celá řada příspěvků v tomto recenzovaném sborníku. Připomeňme si však na úvod tuto výraznou osobnost českého meziválečného života pro komplexnost pohledu nejen jako ekonoma, ale i jako vrcholného politika následujícími dvěma citáty:

Dr. Karel Engliš, ministr financí ČSR, projev na ustavující valné hromadě Národní banky Československé, 21. března 1926:

„Pane guvernére, odevzdávám do rukou Národní banky Československé nejvzácnější náš klenot, korunu československou, která je attributem naší svobody a samostatnosti. ...Odevzdáváme ji do správy autonomní cedulové banky s vroucím přáním, aby ji spravovala jako děcko, s péčí a láskou tak, aby nebyla starostí žádného občana, aby každý bezpečně věděl, kdo korunu naši přijímá, že hodnotu, kterou má, bude mít dnes, zítra a za desítky let.“

Z úvodního slova Dr. Karla Engliše k návrhu rozpočtu na rok 1938:

„...Slyšíme u nás často stesk na obtížnou finanční situaci, která znemožňuje splnění to či ono přání, ten či onen úkol. Ale je to právě hledisko pro finanční hodnocení země? Tolik prostředků nebude mít žádný stát nikdy, aby vyhověl okamžitě všem požadavkům naň kladeným. Posouditi finanční situaci

znamená zodpovědět otázku, zda v plnění úkolů kulturních, sociálních a jiných držíme krok s pokročilými národy, zda tak činíme při rovnovážném rozpočtu a zda tato rovnováha není vykoupena přílišným tlakem, který by ohrožoval výrobnost země. Finanční přebytky o sobě nepraví nic, znamenají jen rovnovážné hospodářství, ale nepraví o tom nic, nebylo-li této situace dosaženo na úkor veřejných úkolů na straně výdajů anebo nemožným útlakem na straně příjmů.“

K publikaci samotné: kniha se skládá celkově ze 17 textů (článků), které byly o Karlu Englišovi většinou již publikovány v minulosti, a to na stránkách vědeckých časopisů (zejména Ekonomické revue), v souborných dílech či byly prezentovány v podobě přednášek u různých příležitostí. Přesto však mezi texty lze nalézt i ty, které vznikly nově právě pro tuto publikaci. Uvedených 17 článků je doplněno předmluvou a úvodním slovem editorů publikace. Nechybí také relativně bohatá příloha složená z fotografií, které zachycují významné momenty ze života Karla Engliše.

Předmluvy ke knize se ujala osoba, která po Karlu Englišovi s odstupem desítek let nastoupila do čela národní banky, současný guvernér České národní banky Miroslav Singer. Ve své předmluvě Miroslav Singer naznačuje podobnosti některých situací, které ve své době zažil Karel Engliš, se situacemi, kterých jsme byli svědky v nedávné minulosti. Jedná se např. o deflaci z dvacátých let minulého století a desinflaci po roce 1998 nebo o velkou hospodářskou krizi a nedávnou finanční krizi či devalvaci v roce 1934 a depreciaci z roku 2009.

Prvním textem recenzované knihy je zkrácená přednáška současného prezidenta Václava Klause při udělení Ceny Karla Engliše na Masarykově univerzitě v Brně v roce 1995 s názvem: *Karel Engliš – padesát let od smrti*. Václav Klaus ve svém

textu přibližuje život Karla Engliše jako politika a Karla Engliše jako ekonoma teoretika. Karel Engliš jako politik se stavěl proti nadhodnocené koruně a proti návratu ke zlatému standardu. Václav Klaus v této souvislosti považuje Karla Engliše spolu s Aloisem Rašínem za zakladatele dobré české tradice, tradice stabilní měny, tradice zdravých českých financí a tradice neinflační hospodářské politiky. U Karla Engliše jako ekonoma teoretika do popředí vystupuje jeho teleologická metoda. Ve svém příspěvku Václav Klaus neopomněl také zmínit Englišovy hospodářské soustavy.

Autorem tří statí je žák Karla Engliše František Vencovský. První text je nazván prostě: *Karel Engliš* a František Vencovský ho publikoval v Ekonomické revui v roce 2000. Nejprve František Vencovský krátce nastínil zásadní okamžiky života Karla Engliše. Mezi nimi jeho krátké působení ve Vídni, pobyt v Brně, funkce ministra financí a guvernéra Národní banky československé, rektorství na Masarykově univerzitě v Brně a na Karlově univerzitě v Praze a perzekuce po únoru 1948. V další části se František Vencovský věnoval Karlu Englišovi jako vědci. Podrobně vysvětluje Englišovu teleologickou metodu, která podle něho jako jediná umožňuje pochopení racionálnosti chování ekonomických subjektů a účelovost jejich jednání. V závěru svého prvního textu František Vencovský neopomněl připomenout úspěšné pedagogické působení Karla Engliše. Ve své druhé stati s názvem *Englišova praktická finanční a měnová politika* se František Vencovský věnuje podle jeho vlastních slov tomu „... jak se Englišovo teoretické poznání promítlo do jeho praktické činnosti nebo do jeho názorů na praktickou hospodářskou politiku Československa 20. a 30. let“ (str. 108). V této souvislosti nemůže být nepřipomenuta výměna názorů mezi Karlem Englišem

a Aloisem Rašínem. Karel Engliš se stavěl proti deflační politice prosazované Rašínem prostřednictvím peněžní restrikce či prostřednictvím silné koruny. František Vencovský také popsal radikální reformu struktury státního rozpočtu v roce 1927. František Vencovský nemohl také nezmínit snahy (nakonec úspěšné) Karla Engliše na snížení obsahu zlata koruny, čímž by došlo k ulehčení dopadů deflačního procesu po světové krizi ve 30. letech minulého století. Poslední stať Františka Vencovského v recenzované knize nese název: *Vztahy mezi politikou, kulturou a morálkou – stále živá historie?*, která byla publikována k 125. výročí narození Karla Engliše. Po krátkém úvodu Františka Vencovského jde v podstatě o článek, který napsal sám Karel Engliš v časopise Vědecký svět koncem roku 1936. V tomto článku Engliš mimo jiné uvádí, v čem si kultura stěžuje na politiku. Jako první Engliš uvádí: „Politika nedbá mravnosti a slušnosti. Politický boj je nekulturní, proti odpůrci je dobrý každý prostředek, lež, křivý argument, na cti utrhaní (demagogie)...“ (str. 150). Z uvedeného citátu vyplývá, jak podobná byla politika za dob Karla Engliše s tou současnou.

O vztahu Františka Vencovského a Karla Engliše vypovídají dvě další statě. Autorkou první s názvem: *František Vencovský o Karlu Englišovi* je Jitka Koderová. Druhá stať je nazvaná: *Žák slavného učitele (o Františku Vencovském a jeho vztahu ke K. Englišovi)* a její autorkou je Jana Geršlová. Jitka Koderová píše, že snahou Františka Vencovského bylo zejména to, aby bylo Karlu Englišovi „přiznáno odpovídající místo nejen v oblasti dějin českého ekonomického myšlení, ale i jako hlavnímu představiteli měnové politiky Československa ve 20. a 30. letech minulého

století...“ (str. 156). Autorka uvádí, že se František Vencovský snažil o rehabilitaci Karla Engliše již v roce 1968 avšak neúspěšně. K opětovnému uznání došlo až po roce 1989. A jak píše Jitka Koderová, František Vencovský se podílel na založení Englišovy společnosti, na kterou navazuje Englišova nadace v Ostravě a také Englišova cena v Brně. Ve svém článku Jitka Koderová také nastiňuje klíčové body a myšlenky, které zachytil ve své monografii o Karlu Englišovi František Vencovský. Závěr svého příspěvku pak autorka věnuje pedagogickému působení samotného Františka Vencovského na Vysoké škole ekonomické v Praze. Jana Geršlová ve své stati popisuje vztah Františka Vencovského ke Karlu Englišovi jako k jeho učiteli. Její článek vypovídá o tom, kdy se František Vencovský setkal s prací Karla Engliše poprvé a jak probíhaly Englišovy semináře na právnické fakultě. Velkou pozornost autorka věnuje také situaci po roce 1948, kdy Karel Engliš rezignoval na funkci rektora Karlovy univerzity a následně byl donucen opustit Prahu. Přátelství Františka Vencovského s Karlem Englišem však pokračovalo až do roku 1961, kdy Karel Engliš zemřel.

Recenzovaná kniha dále obsahuje tři odborné statě Drahomíra Jančíka. V první stati s názvem: „*Skládejte štěstí své budoucnosti do rukou Vaší Excellence*“ se Drahomír Jančík věnuje vztahu Karla Engliše k jeho učiteli Albinu Bráfovi. Karel Engliš navštěvoval Bráfovy národohospodářské semináře na Právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. Drahomír Jančík popisuje, jak Bráf pomohl Englišovi k službě u hraběte Czernina, k jeho prvnímu místu na statistickém úřadě ve Vídni a také k profesuře na brněnské technice. Druhá Jančíkova stať je pojmenována *Englišův zápas o měnovou*

politiku ve třicátých letech a vyšla poprvé v roce 2000 v Ekonomické revui. V ní je popsán vztah mezi Masarykem a Englišem a také spor mezi Englišem a zastánci deflační politiky v čele s Rašínem a Preissem. Zajímavá je pasáž o tom, jak se Engliš díval na potřebu snížení úrokové zátěže, která by představovala subvenci zejména těm nejvíce zadluženým podnikům. V závěru druhé statě Jančík také podává Englišovy názory na příčiny krize ve 30. letech minulého století. Třetí stat', jak již napovídá samotný název *Dvakrát v roli strážce státních financí: Karel Engliš a příjmy státního rozpočtu*, pojednává o postojích a návrzích Karla Engliše, které se týkaly příjmové stránky rozpočtu. Státní rozpočet po První světové válce trpěl významnými deficity a pro jeho krytí byly zaváděny některé nové typy daní. V této souvislosti Jančík upozorňuje, že Engliš se významně podílel na zavedení progresivní daňové soustavy, které měla pomoci tlumit nespravedlivé rozdělování.

Dvěma statími přispěl do publikace Václav Jurečka. V první statí nazvané: *Poznámky k některým osobnostním rysům Karla Engliše* Václav Jurečka detailně popisuje srovnání osobnosti Karla Engliše s Aloisem Rašínem a Jaroslavem Preissem. Pozornost je věnována také počtu hrozeb demisí ze strany Karla Engliše z pozice ministra financí. Druhá Jurečkovou stat' je pojmenována: *Učitel slavného žáka (o pedagogické činnosti A. Bráfa, učitele K. Engliše)*. V ní nejprve Václav Jurečka popisuje profesní život Albína Bráfa. Druhá část je pak věnována vlivu Bráfa na Englišovy názory a postoje.

Také Milan Sekanina obohatil svými dvěma texty informace o životě Karla Engliše. Ve statí *Englišovo dvojí východisko z hospodářské krize třicátých let* Sekanina upozorňuje, že podle Engliše krize znamená

porušení pořádku neboli celého mechanismu hospodářských vztahů. K narušení tohoto pořádku může přispět stát. Jako hlavní příčinu krize viděl Engliš zejména nesprávnou měnovou politiku. Jak uvádí Sekanina, Engliš pro boj s krizí navrhoval rychlé snížení celé cenové soustavy (zejména úroků), které doplnil o devaluaci koruny. Druhá stat' Milana Sekaniny je nazvaná *Národní demokracie a Karel Engliš*. V ní je pozornost věnována vlivu Karla Engliše na směřování Československé národní demokracie.

Podrobné vysvětlení teleologické metody Karla Engliše poskytuje stat' Naděždy Kaňákové s výstižným názvem: *Ekonomický systém z pohledu teleologického pojetí Karla Engliše*. V ní autorka zároveň vysvětluje Englišovy myšlenkové řady a hospodářské soustavy. Sporů mezi Karlem Englišem a Friedrichem Fellnerem ohledně odhadu výše národního důchodu v tehdejší rakousko-uherské monarchii se věnuje Ivan Jakubec ve svém textu *K. Engliš, F. Fellner a národní důchod*.

Jak již bylo uvedeno, Karel Engliš působil jistotou dobu v Brně a právě tomuto období se věnuje ve své statí *Brněnská léta Karla Engliše* Jiří Blažek. Do popředí je třeba vyzdvihnout zejména Englišovu zásluhu o založení Masarykovy university. Návrh zákona o založení druhé české university, který je součástí dané statě, vypracoval Engliš s profesorem Weyrem.

Posledním textem je příspěvek starostky obce Hrabyně Zdeňky Jordanové s názvem *Karel Engliš a Hrabyně očima její starostky*. Hrabyně byla rodná obec Karla Engliše a také místo, kam se byl nucen přestěhovat po „vyhnání“ z Prahy po převratu v roce 1948. Autorka zde zmiňuje aktivity obce po roce 1990, obce, která se snaží uchovat

vzpomínku na svého slavného rodáka stále živou.

Co říci závěrem? Teoretický odkaz Karla Engliše lze nejlépe charakterizovat slovy, která Milan Sojka dal jako motto svým „Dějinám ekonomických teorií“: *Dějiny vědy ukázaly, že teorii je možno vyvrátit jen lepší teorií, a nikdy jen pouhými fakty, která jsou s ní v rozporu – J. B. Conant*

(1893–1978). Myšlenky Karla Engliše jsou stále živé, je poučné a zároveň příjemné je studovat, a fakt, že po letech nesmyslného komunistického pohrdání a třídní nenávisti si naše současná společnost tuto skutečnost uvědomuje, vede k jednomu jednoduchému závěru – přečtete si tuto knihu, opravdu to stojí za to! Karel Engliš byl osobností, na kterou by se opravdu nemělo zapomenout.